

KATEDRA TEORIE KULTURY FILOZOFICKÉ FAKULTY UNIVERZITY KARLOVY

Autor disertační práce: Mgr. Tereza Porybná

Název disertační práce: *Kulturologický pohled na vývoj vizuálních a audiovizuálních reprezentací domorodých kultur*

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Martin Matějů

Oponent práce: PhDr. Václav Soukup, CSc.

POSUDEK Oponenta PRÁCE

TÉMA DISERTAČNÍ PRÁCE

Předmětem disertační práce Mgr. Terezy Porybné je teoretická analýza vývojových proměn vizuálních a audiovizuálních reprezentací domorodých kultur v kontextu antropologické reflexe světa „těch druhých“. Zvláštní pozornost je věnována umělecké a vědecké reflexi a reprezentaci původních národů v dokumentárních a etnograficky zaměřených fotografiích a filmech. Autorka považuje fotografie a filmy jak za svébytné kulturní artefakty, tak za specifickou vrstvu symbolů a významů sloužících k antropologické a etnografické konceptualizaci vztahu „my“ a „ti druhí“ a vytváření kulturních autostereotypů a heterostereotypů. Jak sama konstatuje v úvodu své práce: „Fotografie, a zejména pak filmy a videa, totiž nabízí jakousi virtuální možnost účasti na způsobu života „druhých“. Nepodávají sice přesnou objektivní explikaci, ale mohou dodat smysl určitým praktikám a postojům a otevřít tak možnost porozumění druhému v duchu humanismu...“ (s. 10). O to významnější jsou aspirace této disertační práce, která se snaží v široké časové perspektivě postihnout různé způsoby, principy a formy zobrazování „exotických druhých“ od doby zámořských objevů, přes dobu moderny až k novým přístupům spjatým s postkoloniální situací, postmodernou a využíváním audiovizuálních médií domorodými společnostmi. Autorka se nevyhýbá ani

otázkám spjatým s budoucností domorodých médií, kterou studuje na konkrétním materiálu v kultuře aljašských Jupiků a Inupiatů. Z tohoto hlediska lze tuto práci označit nejen za cenný příspěvek k vizuální antropologii, ale také za podnětnou a inspirativní studii umožňující hlubší zamyšlení nad domorodou kinematografií na Aljašce jako zdrojem revitalizace kulturní paměti a identity.

KONCEPCE A STRUKTURA PRÁCE

Autorka při zpracování své disertační práce využila pro dané téma reprezentativní vědecké články a knihy, zhlédla několik desítek primárních etnografických filmů a provedla analýzu relevantních fotografií. V době svého studijního pobytu na Harvard University Film Study Center konzultovala téma své práce s předními světovými odborníky. Řadu empirických dat a informací, které využila ve své práci, získala také v průběhu své výzkumné cesty na Aljašku. Při zpracování disertační práce programově využila interdisciplinární přístup. Teoretickým zázámím jejího výzkumu jí byla vedle kulturologie a kulturní antropologie také filmová věda, vizuální antropologie a díla spjatá s postmoderní kulturní kritikou.

Práci tvoří pět logicky spjatých kapitol, které v široké časové perspektivě sledují vývojové proměny audiovizuálních reprezentací původních národů od rané modernity až do současnosti. Nosnou tematickou ideou, která prochází všemi kapitolami a koncepčně tvoří rámec celé knihy, je vztah subjektu a objektu – „já“ a „druhý“. V první kapitole, která otevírá problematiku konceptualizace světa v pojmech „my“ a „oni“, autorka kompetentně seznamuje čtenáře s vizuální reprezentací původních národů před rozšířením filmu a fotografie. Touhu západní civilizace spatřit na vlastní oči „divochy“ prezentovala v kontextu kolonizace, rasových stereotypů a fascinace exotickou jinakostí. Velice působivě popsala fenomén vystavování „těch druhých“ v prostorách cirkusů, zoologických zahrad a muzeí jako produkt politické nekorektnosti a rasismem ovlivněných dobových představ o výjimečném mocenském a intelektuálním postavení příslušníků bílé rasy. Velice působivé jsou i autorčiny úvahy na téma muzeí jako prostorů pro uchování mizejících kultur a světových výstav jako raných forem exhibování „druhého“. Ve druhé kapitole autorka přesunula akcent své analýzy k antropologii a fotografii. Tvořivým způsobem zde zpracovala fenomén koloniální fotografie ve vztahu k uchování obrazu „mizejících ras“ a původní kulturní autenticity akulturovaných domorodých společností. Zaslouženou pozornost v této souvislosti věnuje souboru stylizovaných fotografií dokumentujících život autochtonních Američanů, které ve snaze zaznamenat obraz mizející kultury severoamerických indiánů vytvořil americký fotograf

Edward Curtis. Tuto část práce logicky uzavírá autorčina prezentace vývojových proměn fotografické práce v terénu a analýza fotografie jako vědecké metody a součásti vizuální antropologie. Ve třetí kapitole se v ohnisku autorčiny analýzy ocitla problematika reprezentace „druhých“ v etnografických a dokumentárních filmech. Pozornost zde věnuje jak průkopníkům etnografické filmové tvorby a dokumentární kinematografie, tak dílům vrcholných představitelů vizuální antropologie. Za velmi přínosnou považují zejména autorčinu analýzu autenticity, inscenace a participace v díle Flahertyho, Marshala a Gardnera nebo její snahu interpretovat filmové obrazy post-koloniální společnosti. Pro dějiny antropologického myšlení je přínosná také autorčina analýza etnografického filmu v prostředí akademické antropologie a její snaha postihnout trendy spjaté s posílením „hlasu menšinových kultur“ v etnografickém filmu. Velmi aktuální závěrečnou část této kapitoly tvoří zamyšlení nad reflexivními etnografickými filmy, které relativizují dosavadní vztah mezi režisérem/antropologem a subjektem a vytvářejí nový prostor pro pochopení toho, jakým způsobem se tvůrce filmů podílí na konstrukci a interpretaci těch „druhých“. Ve čtvrté kapitole autorka obrátila svojí pozornost k popisu a analýze filmové tvorby a videa původních národů. Pozornost zde věnuje jak kulturnímu kontextu a geopolitickým změnám, z něhož filmová tvorba domorodých společností vyrůstá, tak fenoménu domorodých medií a jejich budoucnosti. Tato kapitola dává celé práci velice důležitý rozměr, neboť upozorňuje na schopnost domorodých společností produkovat vlastní vizuální obrazy své kultury a upozorňuje na roli medií při vytváření kulturní identity a prosazování požadavků původních národů v globalizovaném světě. Závěrečná pátá kapitola je věnována filmové tvorbě aljašských Jupiků a Inupiatů. Autorka zde v konkrétním kulturním prostoru testuje hypotézu, podle níž audiovizuální média jsou v rukou domorodých aljašských tvůrců účinným nástrojem sloužícím k obnově kulturní paměti a identity. Pozornost věnuje také metodám využití filmu k revitalizaci lokální kultury a obnovení kulturních tradic domorodé společnosti. Také tato část práce vykazuje nadstandardní úroveň v práci s empirickými daty a jejich interpretací. Z textu je evidentní autorčina vysoká kompetence, kterou získala v době svého pobytu na Aljašce, kde měla možnost prezentované filmy shlédnout a podrobně studovat v Alaska Moving Image Preservation Association v Anchorage a archívu Fairbanks University. Na kvalitě textu má svůj podíl i skutečnost, že autorka řadu svých závěrů osobně konzultovala s aljašskými filmovými tvůrci a odborníky na danou problematiku. Jako celek práce vykazuje promyšlenou koncepci, která autorce umožnila nejen prezentovat ústřední téma své práce spjaté s audiovizuální prezentací domorodých kultur, ale také úspěšně verifikovat řadu dílčích otázek hypotetického charakteru.

OTÁZKY K OBHAJOBĚ

V průběhu obhajoby cítím jako užitečné, aby Mgr. Tereza Porybná seznámila komisi se závěry, k nimž dospěl ve své rigorózní práci v následujících oblastech:

1. Jak dalece přispívá domorodá tvorba aljašských Jupiků a Inupiatů k obnově kulturní paměti a jejich tradiční kulturní identity.
2. Jakou roli hrají reflexivní etnografické filmy při dekonstrukci tradičního vidění „druhého“.

CELKOVÉ HODNOCENÍ

Obecně je možné konstatovat, že předložená práce překračuje požadavky kladené na disertační práci. Autorka velmi dobře vymezila předmět, metody i cíle své práce. Zvolené koncepci vhodně podřídila strukturu i postup zpracování jednotlivých tematických okruhů. Odborný přínos práce je možné vidět v komplexním zpracování velice náročného tématu vývojových proměn audiovizuální prezentace domorodých kultur a ve verifikaci řady relevantních hypotéz. Autorka prokázala nadstandardní odbornou kompetenci ve zkoumané problematice, kterou získala v průběhu studijních a výzkumných cest a analýzou primárních pramenů. K přednostem práce patří velice čistý odborný jazyk, analýza nosných tematických okruhů, správné užívání odborné terminologie a kvalitní obrazový doprovod. Považuji za důležité podotknout, že takto koncipovaná vědecká práce na téma vizuální antropologie v naší odborné literatuře dosud nebyla zpracována. Doporučuji předložený text k obhajobě a následnému publikování.

V Praze 23.9.2012

PhDr. Václav Soukup, CSc.